

**O'QUVCHILAR ONGIGA MEHNAT TARBIYASINI
SINGDIRISHNING PSIXOLOGIK MASALALARI**

Abduvaliyeva Mamlakat Maqsudjonovna

*Namangan viloyati Kosonsoy tumani 29-sonli umumiy
o'rta ta'lim maktabi psixologi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'quvchilarda mehnat tarbiyasini shakllantirishning psixologik asoslari, uning ahamiyati hamda samarali yo'llari yoritiladi. Mehnat tarbiyasi shaxsning ijtimoiy faolligi, mas'uliyati va hayotiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Maqolada oila va maktab hamkorligi ham tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: mehnat tarbiyasi, o'quvchi, motivatsiya, mas'uliyat, ijtimoiylashuv, psixologiya, ko'nikma.

KIRISH

O'quvchilar ongiga mehnat tarbiyasini singdirish shaxsni har tomonlama rivojlantirishning muhim yo'nalishlaridan biridir. Mehnat inson hayotining asosiy faoliyat turi bo'lib, u orqali shaxs nafaqat moddiy, balki ma'naviy jihatdan ham kamol topadi.

Psixologik jihatdan mehnat tarbiyasi bolada mas'uliyat, intizom va mustaqillikni shakllantiradi. Bola mehnat jarayonida o'z harakatlari natijasini ko'ra boshlaydi va bu uning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi.

Mehnat tarbiyasini singdirishda eng muhim omil — bu motivatsiyadir. O'quvchi mehnatning foydasini tushunib yetganida, u faol ishtirok etishga intiladi. Shuning uchun o'qituvchi mehnatning hayotiy ahamiyatini tushuntirishi lozim.

Oila ham mehnat tarbiyasida muhim rol o'ynaydi. Bola kichik yoshdan boshlab uy ishlarida ishtirok etsa, unda mehnatga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi. Ota-onaning shaxsiy namunasi bu jarayonda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Maktabda esa mehnat tarbiyasi dars jarayonlari, amaliy mashg'ulotlar va turli loyihalar orqali amalga oshiriladi. O'quvchilar jamoaviy ishlarda qatnashish orqali hamkorlik va mas'uliyatni o'rganadi.

Shuningdek, mehnat faoliyati o'quvchining o'ziga ishonchini oshiradi. U o'z mehnati natijasini ko'rib, "men qila olaman" degan ijobiy hissiy tajribaga ega bo'ladi. Bu esa shaxsning psixologik rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'z-o'zini parvarish qilish ko'nikmalarini shakllantirish orqali o'quvchilar o'ziga ishonch, o'z muammolarini mustaqil hal qilish va ota-onalar yoki boshqa muhim kattalardan mustaqil bo'lish kabi fazilatlarni o'zlashtiradilar. Iqtisodiy ishning vazifalarini amalga oshirish bolalarga o'z mahoratini mustaqil ravishda va hech qanday

yordamisiz oshirish mumkinligini tushunishga imkon beradi. Maktab bolalarga beradigan barcha bilimlar kelajakda muhim rol o'ynaydi. Tabiat bilan bog'liq holda, bu bolalarning kayfiyatini, o'zini o'zi qadrlashini yaxshilashga yordam beradi; bolalarga har qanday mahsulotni, gulni mustaqil ravishda etishtirish va unga to'g'ri g'amxo'rlik qilishni o'rgatish imkonini beradi; rivojlanadi fikrlash jarayonlari Bolada bor. Qo'l mehnatini o'rgatish bolalarning o'z kuchiga ishonishiga, o'z kuchlari bilan go'zal buyum yasash va bu bilan nafaqat o'zini, balki yaqinlarini ham xursand qilishini tushunishga yordam beradi. Yuqorida aytilganlarga asoslanib, ta'lim rejasiga barcha turdagi faoliyatni kiritish juda muhim degan xulosaga kelish kerak, chunki faqat shu tufayli o'qituvchi maktab va kattalar hayotiga to'liq tayyorlangan odamni bog'chadan ozod qilishi mumkin.

Yosh avlodga mehnat tarbiyasi berish masalasi hozirgi davrda eng dolzarb mavzu hisoblanadi. Mehnat har bir kishi kamolotida va umuman jamiyat taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi. Bog'cha yoshidagi bolalarni jismoniy, aqliy axloqiy va estetik tomondan tarbiyalashda mehnat tarbiyasi muhim ahamiyatga egadir. Mehnat har bir yosh guruhidagi bolalarning o'ziga xos xususiyatlarini e'tiborga olib tashkil etiladi, unga to'g'ri rahbarlik qilingandagina yetarli natijaga erishish mumkin. Maktab yoshidagi bolalar mehnatining o'ziga xos tomonlari ko'pgina olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy ishlarda keng o'rganib chiqilgan. Bolalar mehnatining muhim belgisi uning ma'lum maqsadga qaratilganligidir. Kichik bog'cha yoshidagi bolalarning mehnati biror jarayonga oid harakat bo'lib, u faqat kattalarning rahbarligi natijasidagina amalga oshirilishi mumkin. Bola kubiklarni bir joydan ikkinchi joyga, mashinadan - stolga, stoldan - mashinaga ko'chiradi va hokazo. Tarbiyachi boshqa stol ustidagi kubiklarni ko'rsatib, uni mashinada ortib olib borish kerakligini aytadi. Bola kubiklarni mashinasida shkafga tashiy boshlaydi va joyiga tartibli qilib joylab qo'ya boshlaydi. «Qatnov» bir necha marta takrorlanib, barcha kubiklar joyiga yig'ishtirib qo'yiladi. Bolalar faoliyatida maqsad paydo bo'ladi. Keyingi galda bolaning o'zi o'ynayotgan o'rtoqlariga o'ynab bo'lgandan keyin o'yinchoqlarni mashinada joyiga olib borib qo'yishni aytadi. Katta guruh bolalarida mustaqil maqsad qo'yish qobiliyati moddiy samara beradigan mehnat turlarida muvaffaqiyatli rivojlanadi: gulzorda, ekinzorda ishlash, o'yinchoqlar yasash va boshqalar. Faoliyatni rejalashtirish mehnat tarbiyasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bolalarni kuzatish ular faoliyatining tartibsiz, rejasiz ekanligini ko'rsatadi. Bolalar bunday harakatlar orqali biror natijaga erishish uchun juda ko'p vaqt va kuch sarflaydilar, shu bilan bir vaqtda o'z ishlaridan o'zlari qoniqmaydilar. Kichik bog'cha yoshidagi bolalar mehnatining asosiy turi o'zo'ziga xizmatdir. Bu kichik bolalar uchun ancha mashaqqatli ish. Shuning uchun bu yoshdagi bolalarni mehnatning bu turiga o'rgatishda ko'pincha o'yin vaziyatlaridan foydalaniladi («Qo'g'irchoqni sayrga otlantiramiz», «Qo'g'irchoqni uxlatamiz» va shularga o'xshashlar). Avvaliga bolalar o'yin obrazi orqali mehnatga o'rgatiladi. Shu

orqali bolalar ishonch bilan harakat qilishni o`rganadilar. Sekin-asta o`z- o`ziga xizmat qilish malaka va ko`nikmalari shakllana boradi.

Ta`lim-tarbiyaviy ishning mazmuni maktab yoshdagi bolalarni kattalar mehnati bilan tanishtirishga qaratilib, ularda mehnatning jamiyat uchun foydali faoliyat ekanligi haqidagi dastlabki tasavvurlar shakllantiriladi. Bolalarga kattalar mehnati natijasida turli buyum va mahsulotlar yaratilishi, bu mahsulotlar esa jamiyatning har bir a`zosi hayoti uchun zarurligi oddiy va tushunarli misollar orqali yetkazib boriladi. Masalan, o`simlik va hayvonlarni parvarish qilish jarayonida olinadigan mahsulotlar kimlar uchun mo`ljallanganligi va qanday maqsadda ishlatilishi haqida boshlang`ich bilimlar beriladi.

Kattalar mehnati bilan tanishtirishning asosiy vazifalaridan biri bolalarda mehnatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish, mehnat jarayoni va uning natijasini qadrlashga o`rgatish, shuningdek, mehnat qilishga qiziqish va intilishni uyg`otishdan iboratdir. Shu bilan birga, bolalarda ishni sifatli bajarish ko`nikmasi ham asta-sekin rivojlantiriladi.

Ta`lim dasturiga muvofiq, turli yosh guruhlarida bolalar kattalar mehnati haqida bosqichma-bosqich bilim va tasavvurlarni egallab boradilar. Kichik guruhda ular ayrim kasb egalari mehnati, mehnat jarayonidagi oddiy harakatlar, kerakli materiallar va jihozlar, shuningdek, mehnat natijasi bilan tanishadilar. O`rta guruhda esa mehnat harakatlarining sifati, mehnatni yengillashtiruvchi vositalar va kattalarning mehnatga bo`lgan munosabati haqida tushunchalar kengaytiriladi. Katta va tayyorlov guruhlarida esa bolalar mashina va mexanizmlar, jamoa mehnati, mehnat jarayonidagi o`zaro munosabatlar hamda mehnat qahramonlari va mehnat an`analari haqida yanada chuqurroq bilimlarga ega bo`ladilar.

Bolalarning kattalar bilan birgalikdagi mehnat faoliyati ularda amaliy ko`nikma va malakalarning tez shakllanishiga yordam beradi, kattalar mehnatiga doir tasavvurlarini boyitadi hamda ularda quvonch va qoniqish hissini uyg`otadi. Tabiatdagi mehnat esa bolalarning har tomonlama rivojlanishida muhim o`rin tutib, ularda tabiatga nisbatan ehtiyotkorona munosabat, mehnatsevarlik fazilatlarini shakllantiradi. Bu jarayonda bolalar o`simlik va hayvonlarni parvarish qilish, tuproqni tayyorlash, ekish va sug`orish kabi oddiy, ammo muhim mehnat ko`nikmalarini egallaydilar.

Qo`l mehnati esa bolalarning ijodiy faoliyatini rivojlantiradi. Qog`oz, mato va boshqa materiallardan turli buyumlar yasash orqali bolalar qirqish, yopishtirish, bo`yash, tikish kabi oddiy mehnat malakalarini o`zlashtiradilar. Bunday faoliyat nafaqat amaliy ko`nikmalarni rivojlantiradi, balki ularning tasavvuri, ijodkorligi va topqirligini ham kuchaytiradi.

Bir bola uchun maxsus ko`rsatmalardan boshlashga arziydi va shundan keyingina, kattaroq yoshda, guruhga o`ting. Bundan tashqari, yoshroq davrda topshiriqlar kichik va engil bo`lishi kerak. Bola o`sib ulg`aygan sayin, topshiriqlar

murakkab bo'lishi kerak. Bolani nafaqat muvaffaqiyatli ishlashi uchun, balki yordam berish istagi va istagi uchun ham doimo maqtash juda muhimdir. Bolaga topshiriqda yordam berish salbiy oqibatlarga olib keladi deb o'ylamasligingiz kerak, aksincha, bolalarga yordam berish orqali siz ularda xavfsizlik va boshqalarga ishonch hissini anglaysiz. Vazifa - bu bir nechta bolalar bog'chasi o'quvchilariga berilgan aniq vazifa bo'lib, alohida mas'uliyat talab qiladi. Burch tufayli bolalar maktab uchun o'zlarining muhimligini, topshiriqni bajarish mas'uliyatini his qiladilar va ularning roli va guruhdagi faol ishtiroki muhimligini tushunadilar. Bundan tashqari, vazifalar birlashadi bolalar jamoasi va umumiy sabab bolalarning bir-birlarini yaxshiroq bilishlariga yordam beradi. Birgalikda ishlash bolalarga vazifalarni to'g'ri taqsimlash, har bir ishtirokchi uchun rollarni tanlash va guruh oldida o'z ishlarini bajarish uchun javobgar bo'lish imkonini beradi. Federal davlat ta'lim standartiga muvofiq maktab yoshdagi bolalarning mehnat ta'limi tajribali o'qituvchilar tomonidan tadqiqotlar tufayli tanlangan sanab o'tilgan faoliyat shakllari orqali amalga oshiriladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarga mehnat tarbiyasini singdirish murakkab, ammo juda muhim jarayon bo'lib, u oila va maktab hamkorligida amalga oshiriladi. To'g'ri tashkil etilgan mehnat tarbiyasi barkamol shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI :

1. Hasanboyeva O. va boshqalar. Oilada barkamol avlod tarbiyasi. - T.: O'zbekiston, 2010
2. Nishonova Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi T.: TDPU 2017 – 264 b.
3. G'oziyev E. Ontogenez psixologiyasi Nazariy- eksperimental tahlil T.: Noshir 2010. – 356 b.
4. Do'stmuhamedova Sh.A., Nishonova Z.T.va boshqalar Yosh davrlari va pedagogik psixologiya T.: Fan va texnologiyalar 2013 – 343 b.
5. Ziyo.net